

HITEL

2.-ik szám

Félfhavi szemle

1935 január 15

A HITEL és a közvélemény

A HITEL első számának megjelenése után szükségként mutatkozik néhány kérdésnek határozott megválaszolása s ezzel kapcsolatosan a Hitel létrejöttét megmagyarázó legfőbb tételek leszögezése.

I. A Hitelt — amint írtuk és valljuk — nemzedékünk műveltség- és élménybeli hiányérzete hozta létre. Célunk a hiánypótlás. Tesszük ezt három módon: 1. következetes és tervszerű beosztással hozzuk a múlt és a jelen nagy magyar gondolkodóinak írásait s keressük a magyar élet kritikai szemléletének összefüggéseit Zrínyitől napjainkig; 2. eszközeinkhez mérten feldolgozzuk a magyarság minden mai részproblémáját, hogy így az egész magyar életszemlélet szolgálatát, mint végső célt, megvalósíthassuk; 3. keressük európai helyünkön és korunkban a helyes tájékozódást. E munkában szempontjainkat elsősorban nemzedékünk említett hiányérzete, másodsorban az erdélyi magyarság helyzet-szemlélete, harmadsorban pedig a magyarság középeurópai hivatástudata határozza meg. Azt akarjuk, hogy nemzedékünk a kulturmunkán keresztül tisztázza a népi, a társadalmi és a műveltségi problémák szempontjából kötelességeit. Még pedig itt: Erdélyben, de úgy, hogy a távlatot legalább Középeurópában lássa.

II. A Hitel tehát elsősorban a húsz és huszonöt év közötti erdélyi nemzedékhez szól, de „korkülönbség nélkül a közös munkára vállalkozók lelki nemzedékéhez” is. Meggyőződésünk ugyanis, hogy az u. n. „húszévesek”, vagyis az a nemzedék, mely a változásra ítélt és meg is változott erdélyi magyar körülmények első nemzedéke, sajátos felelősséget hordoz magában. Az előző nemzedékektől öröklött, főleg társadalmi szemlélete s a hiányérzetből folyó kultúrvágya építőerejű szándékot sejtetnek. A Hitel létjogosultsága is itt adódik: felismert céltudattá, cselekvő mozgékonyossággá, pozitív belső tartalommal tenni, alakítani e szándékot: *a több műveltség és a több cselekedet irányába befolyásolni a húszévesek nemzedékét.* A Hitel nem egy szűk kör közlönye, hanem egy nemzedék akaratának a kerete szeretne lenni.

III. A Hitel ezek folytán nem negatívumokon épül, hanem a művelődés és a cselekedetek pozitív szükségletéből táplálkozik. Nem kifelé, hanem befelé irányulnak céljai. *Nem a húszéves nemzedéket akarja a közvélemény előtt bemutatni, hanem közvéleményt akar a húszéves nemzedék s a közös munkára vállalkozók keretén belül alakítani.* Közvéleményt, melynek legyen határozott mondanivalója a zúgó kultúrjelszavak és a fel- és letűnő kultúrjelszavak világában;

közvéleményt, mely egységesen tud nyilatkozni minden esetben, a valóban gyakorlati kultúrkérdésektől (pl. népnevelés és népnevelő intelligencia) elkezdve az irodalmi és tudományos élet problémáin keresztül el egészen a gondolkodó, bölcselő ember finom distinkciójáig.

Végül lapunk neve: Hitel — egyszerűen csak hitelt jelent. Úgy, ahogy azt a Tanu Németh Lászlója érti és írja: „A vállalkozásokhoz hitel kell. A szellemiekhez még inkább, mint az anyagiakhoz.... Ha Széchenyi újra fellépne, megint csak a Hitelt írhatná könyve homlokára, — de most elsősorban a szellem emberének a szellemi vállalkozásba vetett bizalmát kellene alatta értenie.”

A HITEL ÉLETSZEMLELETE a magyarság létproblémáinak valóságosan megfelelő és a Széchenyitől megfogalmazott *konzervatív reformirányzatból* nő ki. Valljuk, miként Széchenyi vallotta, a történeti fejlődés szükségességét: a meglévő viszonyokból lassanként, lépcsőzetesen fejleszthető ki, ami új. „Minden népnek van bizonyos lépcsője, melyen áll s csak ez határozhatja el valódi szükségét, józan kívánságát.” S ehhez kapcsoljuk Székfi két tételét a „nagy magyar út”-ból, a nép és a hagyomány tételét.

Természetes, hogy miként Széchenyi, úgy mi is — egy század múltán utána indult tanítványok — szembetaláljuk magunkat mindazokkal az elvekkel és törekvésekkel, amelyek a konzervatív reformiránnyal nem egyeznek. Ezek közül — mint a legvitatottabbat — most csak a liberálizmust említjük. Szükségesnek tartjuk ugyanis annak leszögezését, hogy

amikor liberálizmusról beszélünk, csak nehézséggel tudunk az elvi szabadság- eszmére gondolni, melynek humanisztikus gondolatai: a szabadság, a testvériség, az egyenlőség — a legszebb emberi eszmék, Krisztus felejtett elveinek új jelszavakká való magasztosulása. De annál inkább látjuk és éljük a gyakorlati liberálizmus, a szabadossággá silányult szabadság- eszme átkát, mely társadalmi és gazdasági életünkben épűgy, mint a szellem síkjain is romboló anarkiát, ádáz harcot hívott életre. De nem tudunk egyetérteni azzal a közömbösséggel sem, mely az u. n. liberálista embert jellemzi. Valljuk továbbá a történetíróval, hogy „liberális társadalmi osztály nincs többé, csak egyes liberálisok, itt-ott néhány elméletileg orientált idealista, kinek az a szerencséje, hogy nem került érintkezésbe a mai, erőszakról hemzseggő világgal, melyben a tiszta liberálizmus elve szerint élő embernek olyan helyzete volna, mint egy házát vesztett csigának”. Történelemszemléletünk, elsősorban pedig az utolsó száz év szemlélete arra kényszerít, hogy megtegyük ezt a különbséget. A liberális elmélet a gondolkodás történetében haladás volt, azonban a gyakorlatban nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket.

A KÖZVÉLEMÉNY azonban mindezeknek előzetes, határozott leszögezése nélkül is „a szellem emberének a szellemi vállalkozásba vetett bizalmát” fenntartás nélkül megadta a Hitelnek. Sőt az elismerés és biztatás sem hiányzott a megnyilatkozásokból, melyek az „új nemzedék” jöttét jelezték. S itt újlag megállapítjuk: a Hitel valóban a „nemzedék akaratának kerete” akar lenni.

Legújabbban az Európát szemlélő *Gonzague de Reynold* (Die Tragik Europas, 1935) rajzolja meg az utóbbi félszázad három jellegzetes nemzedékének: a front, a háború és a háború utáni idők nemzedékeinek lélekarcát. Fejtegetésében — nemzedékek analízise ez — hangja csak a harmadik nemzedék ismertetésénél válik biztatóvá. Ez az a nemzedék — írja — melyből ugyan hiányzik a tapasztalati megismerés, de a gondolkodásra, a problémák felfejtésére s egyáltalán a szellemi munkára a megelőző nemzedékek-nél is fejlettebb érzékkel rendelkezik. S nem hallgathatja el, hogy a legfiatalabbak előtt a célok is magasabbrendűek.

A Hitel talán sokban igazolja Reynoldot. Annyit elmondhatunk, hogy céljainknak s alaptételeinknek Széchenyire való visszatérése, Széchenyi konzervatív reformrendszerére való ráépítése ma nemcsak időszerű, de sürgetően szükséges lépés volt. Az önismeret és az önkritika indította *belső reform* — a mi magasabbrendű célunk.

Venczel József.

TARTALOM

Venczel József:

A HITEL és a közvélemény

Makkai László:

ÁLLÁSPONT

Bevezető a HITEL világnézeti cikkeihez

Szabédi László:

Gyönyörűség hazugság

Az ismeretlen Petőfi

Vásárhelyi Z. Emil:

Kolozsvár képzőművészeti élete

a kiállítások tükrében

Szenczel László:

Idealizmus és materializmus

I. Nagy Géza:

Amit a román ifjúságtól várnak

Vigh Károly:

Az emberiség története

IRODALOM

Juhos László: Hetyike átka

Flórián Tibor és Kiss Jenő versei

Paul Valéry: A csend (Heszke Béla fordítása)

Nemzedék-folyóiratok: Válasz, Apolló

KÖNYVEKRŐL

ÁLLÁSPONT

Bevezető a Hitel világnézeti cikkeihez

Bevallom, hogy amikor „világnézeti” cikkem megírására gondoltam, szorongás fogott el: Vajjon meg lehet-e bírkózni a „világnézet” szó összes visszhangjaival, melyeket kiejtése ma felver; vajjon nem mosolyogtatja-e meg vagy nem bosszantja-e fel a világnézeti vesszőfutásokban kifáradt embereket? Ha a szót köznap értelemben venném, nem mernék hozzákezdeni: izléses ember a mai konjunkturában, ha van is világnézete, belül hordja, nehogy összetévevessék az „eszmék” vigéceivel. Mégis az idő kiált és kötelez s valami ősi parancs hív: „írd meg, amiket láttál!” Kátét, tételes világnézetet adni persze nem érdemes, de szükséges, hogy állócsillagokra hívjuk fel pislákoló bolygók után hajlázó nemzedékünk figyelmét. Nem szégyeljük kimondani: *eklekticizmust* akarunk, de nemes gyűjtőszenvédelemből indulót s nem a vakon hódoló epigonokét. Hisszük, hogy a ma kérdéseire vannak az idők kezdetétől létező örök válaszok s ezeket érdemes életrehívni. Hisszük, hogy vannak hagyományok, régebbiek és egészen újak, melyeket folytatni talán „hitvány érdem” a tömeg előtt, de belső, őszinte szükségérzetből fakadó vállalkozás s a kevés igazak meg fogják érteni.

Körök

Kérdéseink négy egymásbahelyezkedő közösség, négy koncentrikus kör problémái. *Európai* emberiség eszméi, *középeurópai* gátlások és lehetőségek, *magyar* hagyományok és kötelességek s *erdélyi* valóságok keretnek. Akármelyiket tekintjük, nemes multat idéz, de pillanatnyilag kétségbeesetten rosszul áll a szénájuk. A bajok lelkiek és testiek, vagy ha jobban tetszik: gazdaságiak és szellemiek. A nevetségesség határát surolja ma már arról vitatkozni, melyik a gyökérbaj, mit kell előbb orvosolni. Hagyjuk ezt meg szalonszociológusok és műkedvelő történészek steril időtöltésének; a terméketlen elviség nem fog varázsigt feltalálni, amelyik megszüntetheti a bajok cirkulus vitiosusának örvénylését. Mindenütt bele kell kapni bátran, férfiasan a kerékbe, ki ahol éri: az élet nem elmélet s csak a két kéz erejével lehet alakítani. De nehogy összetévevesszük ezt a cselekvésre való felszólítást a buta markosság dicséretével. Gondolkozni és cselekedni: egy legyen — csak ez, amit kívánunk s nem az eszmék elsekélyesítését. Elméletnélküli gyakorlat — céltalanság. Tapogatózunk hát a nemes indítékok után.

Hagyományok

A négy közösség hagyományai közt minden megvan, amiből egyéniségünk és a kor hozzáadásával új világot teremthetünk. Elsősorban azonban szükséges megjegyezni, hogy nem a megvolt vagy meglevő valóságok követésére szólítjuk fel a mieinket. Európa története céltalan kalandokkal és gátlásokkal van tele, Középeurópa sohasem vált valósággá, a magyarság nem fejtette ki soha képességeit, Erdély és erdélyiség nemesebb értelemben mindig csak jámbor óhaj maradt. De van ezek felett egy lelki valóság: Európa, a nagy gondolkozók és költők vágyálmaiban élő édeni közösség, Középeurópa, a ragyogó lehetőségek hazája, melyet ép mostanában nevezett virtuálisnak egy fiatal folyóirat, a magyarság, a kulturnemzetiség és Erdély, mindezek kicsinyített, de tisztán ragyogó tükörképe. Ha valamiért érdemes, *ezekért* érdemes küzdeni. Csatlakozni azoknak a szellemeknek a sorához, akik elméletben rég kifejtették már az egyetlen méltó gyakorlatot, felemelni a szót az értékrombolók és selejtesek ellen s a lehetőségek megvalósításán, a képességek kivirágoztatásán fáradozni: egyetlen világnézet és cél.

Erdély

Erdély az a föld s környezet, amelyben ki kell alakítanunk az új embert. Szomorúak az idők, de nemcsak rossz jelek vannak. Itt-ott elhangzanak szavak, melyek sejtetik, hogy életünk nagy elvi ellentétei, melyek kibékítésén annyit fáradozott két nemzedék, ma már maguktól elsimultak, csak a mélyére kell nézni a dolgoknak s rögtön porrá omlanak. Bal- és jobboldali elemeket materializmus és idealizmus osztottak meg idáig: gazdasági nyomorúságba jutott közösségünk most már nem tagadhatja az anyagiak elsőrendű fontosságát; tagadhatatlan műveltségbeli süllyedésünk s a lelki kábulat pedig a szellemet kerestetik. Nem kell már veszekedni: melyik volt előbb, a tyúk vagy a tojás, a szellem vagy az anyag, hanem gazdasági szervezettel kell teremtenünk, hogy szellemileg élhessünk. Az egyik eszköz, a másik cél — nem több, sem kevesebb. Kollektívizmus és nemzeti individualizmus a másik ellentétpár, amelyik sok

hiábavaló torzszalkodásra adott okot. Kétségtelen, hogy az emberiség gazdasági élete a nagy egységek kialakítását igényli s szigorúan tudományos munkatervet sürget, de ezeken belül a szellem sajátos ízt, a műveltség savaborsát továbbra is az anyanyelv és a tájhaza fogják jelenteni. Az erdélyiség körül vívott harcokban ezeket nem vették figyelembe vagy csak hiányosan indokolták. Kétségtelen, hogy szellem és tájegység szempontjából *van* erdélyiség s kell, hogy legyen, mint a többi kifelé növekvő közösség körnek *számunkra* központja. Ez azonban nagyrésztben még csak elmélet s végzetes hiba a történelemnek erre a célra koholt tényeivel igazolni. Az erdélyiség, az igazi, éppen úgy csak virtuális, ezután megteremtendő, mint Európa, Középeurópa vagy a magyarság. Vannak elméleti hagyományai és ezekből sarjadó gyakorlati jövője, melyet nekünk kell életresegítenünk.

Elődök

Ezeket a sorokat Pesten írom. Ilyen közletről szemlélve, talán a távlatiány igazságtalanságai miatt is, jobban s nagyobb-nak látszanak a valóságos magyarság s a nagyjaink álmódta nemzet közti különbségek. Egyik hídon eszembe jut Ady sora, melyet éppen most idézett az Apolló egyik cikkírója: „Dunának, Oltanak egy a hangja”. Igen, egy a hangja — Adynál, de sajnos, mindmáig a többség csak a különbségeket hajlandó látni. S így vagyunk legnagyobbjaink gondolataival, ha a maguk korában életet jelentettek is, ma már csak kíváncsalmak s minden kornak újból meg kell valósítania az inspirációkat. A Hitel azért fiatal, hogy ne higgyen a gondolatok egyedárusítási jogában. Széchenyihez folyamodik, de amennyiben tőle telik, az ősförásokra is visszatekint. Az újabb mozgalmak körül azért áll a

A SÖTÉT JÖVENDŐ kizárólag csak azon feltétel alatt mutatkozik biborszínű távolban, ha a Magyarság közértelmesség által fejlőd ki tökéletesen. S minél mélyebben vizsgáltuk a haza lakosait, szomszéd közötti állását, geográfiai helyzetét, természetajándékait s több efélét, s minél jobban törekedtünk kitanulni azon okot, melyből áldott következtetéseknek kellene a honra áradni, annál tisztábban látszott előttünk, ami végre tökéletes meggyőződésre lőn, hogy minden lehető előmenetelünk kirekesztőleg értelmességi súlyunk nagyobbításában, s csinosodó nemzetiségünkben verhet tartós gyökeret, hogy minden, ami nem áll valódi nemzetiségen, s valóságos, minden előítélet s szemfényvesztéstől megtisztult értelmességen, alaptalan s előbb-utóbb bizonyosan elbomlik... Ha valami fel-emelheti még a magyarságot önboldogságára, Ura örök dicsőségére s hozzáillő magasságra, az semmi egyéb nem lehet, mint Nemzetiség s Közértelmesség. (Széchenyi.)

Tanu és a Válasz mellé, mert ebben látja a gátlások leküzdésének és az ellentétek természetes elsimulásának legtöbbet ígérő kezdeteit. Mint pillanatnyilag az egyén és közösség, szellem és anyag kérdését Erdélyben, magyarok számára leginkább megoldó gazdasági kezdeményezést, a szövetkezeti mozgalmat pártolja s a kialakítandó, szellemi Középeurópa kívánságában együttérez a pesti Apolló fiataljaival.

Ész

Az európai szellem története, a még meg sem született középeurópai összehasonlító kutatások, a hungarológia és a komoly transzvilánumizmus: tudományok, mint a közgazdaság, történelem, filológia s ezer más. Mi azonban többet igénylünk a tudományosság mindennapi jelentőségénél. Tudósok kelljenek, de új, egyetemes érdeklődésű tudósok, akik a lényegét keresik s nem csak a gondolat logikai hibátlanságában lelik gyönyörűségüket, hanem magatartásbeli nemességét tekintik irányadónak. Ide kapcsolódik vallásosságunk. A metafizikai kiélésnek minden formáját el lehet ismerni, egyedül egyet nem tudhatunk építőnek: ha a butaság menekül a misztikába. „Hiszek az észben, hogy ameddig ér, hűségese szolgálja annak a valaminek, amit el nem ér” — írja Babits s ha nem a sekélyek állandó menedékét, a hideg rációt értjük alatta, hanem a megértő, áthidaló intelligenciát, ezt az igazi szeretetet, akkor nem tagadni fogja vallásosságunkat, hanem megalapozni. Így nem pusztán tény-megállapítás lesz a munkánk, hanem állásfoglalás is s a lelkiismeret összekapcsolja eszünket és áhitatunkat. Felsőbb szintézis megalázó kompromisszum helyett csak így jöhet létre s nem kell félni, hogy a Hitel valaha is ki akarja majd operálni valakiből „isteni reményeit vagy emberi tárgyilagosságát”. Ebben az értelemben folytathatjuk Babitscsal: „esztelen iszonyokon ment át Európa: jöjjön mostmár az ész!”

Makkai László.

Hetyike átka

Hetyikének bűnhődnie kellett, mert jó volt és két szeme tisztán nézett rám. Mert nem tudott hazudni és mert gonosz útra indultam el, amikor vele találkoztam. De leginkább azért bűnhődött ő, mert törvény, hogy az ártatlanok szenvedjenek. Így tanultam én azt az élettől s úgy láttam, másokat is meg kell erre tanítani. Nagy tudomány ez. Enélkül gyermek marad az ember, akármennyire hetvenesztendő is. És jól esik az embernek, ha más bűnhődik helyette. Elégtétel ez, mert azt jelenti: betöltöttem a megíratlan törvényt.

En azzal kezdtem, hogy hazudtam neki. Úgy hazudtam, hogy ne lehessen rámfogni, hogy hazudok s ha mégis kiderül minden, látszódik úgy, hogy ő értette rosszul. Egy nap és egy éjjel csak ezt csináltam. Amikor láttam, hogy egészen benne az arcom agyában s kezén csak az én simogatásomat érzi s minden hangot az enyémhez hasonlít, — eljöttem tőle. — Sokáig nem tudott aludni. Gondolkozni kezdett. Aztán sírni.

Nagyon banálisnak találtam én ezt, ezért üzentem neki. Most már nagyon nehezemre esett hazudni és a szavak olyan üresen kongtak, mint egy régi lovagterem. De ennek így kellett történni, mert azt tartják az emberek, legyen következetes, aki férfinak tartja magát. S Hetyike nagyon boldog lett. Abba hagyta rögtön a sírást s olyan szép kacagásba kezdett, hogy bennem rögtön megmeredt a hazugság s mély undor undorodott bennem magamra s mindenre, amit tettem és mindenre, ami csak van ebben a hazug világban, akár hazug, akár nem.

Mire magamhoz tértem, sok-sok éjszaka szaladt egy-egy nappal után. Azt mondtam: az éjszakák is az én vendégeim, akár a nappalok: nem illik tehát aludni, ha nálam ülnek. Ezt pedig csak azért mondtam, hogy udvariasnak tartsanak és ne mondják, hogy lump vagyok. Mert a lumpok sohasem azért lumpok, mert nincs okuk rá. Én pedig úgy őriztem az enyémét, hogy én sem akartam tudni róla. Pedig együtt születtem vele, ugyanúgy, ahogy véremmel születek s idegzettemmel és hússommal. És ugyanúgy nőtt bennem a lumpolás oka, ahogy én nőtem. Lány volt ez az ok, aki velem született bennem, aki oka volt a lumpolásnak és mindennek, ami rosszá vált bennem, de oka lehetett volna az én nagyra-növéssemnek is. Csakhogy benne nem én születtem és nem Hetyike volt ő.

Ezért kellett bűnhődni Hetyikének. — Mert bűnhődés az, ha valaki nagyon szeret valakit. Különösen, ha amaz rá sem néz. Bűnhődés az, ha ebből kifolyólag könnyes az ember szeme, vak a nap-pala s az éjszakája nappal. Jaj, nagyon nagy bűnhődés, ha valaki átokra nyitja a száját. Különösen akkor, ha azt átkozza meg, akit annyira szeret, hogy magát is csak egy kicsivel szereti jobban. — Hetyike pedig átkozott, engem átkozott meg. Az az átok olyan sötét volt, mint három éjszaka egymásután s olyan súlyos, mint a Judás bűne. Ez volt az igazi bűnhődés. És ez az átok visszaszállt arra, aki mondta. Nem azért, mert én akartam úgy, hanem hogy ezt más szenvedje el helyettem, mivel nekem elég szenvedni-valóm van. És én nem az én bűneim miatt szenvedek, hanem csak azért, mert bennem olyan lány született meg és él, akiben én meg sem születtem.

Ezért kell az én bűneim miatt Hetyikének bűnhődni. Mert törvény az, hogy a jószág jutalma büntetés legyen s a jogos átok arra szálljon vissza, aki mondta.

Es azóta új és új Hetyikék jönnek. Mind az én bűneim miatt bűnhődnek.

És mindig újabb és újabb Hetyikék kel-
lenek. Mert sok az én bűnöm: mindig
annyi, amennyi Hetyike jön. — Ők aztán
átkozódva mennek és saját átkukat viszik
magukkal emlékébe.

És én mindig megyek. Keresem azt a
lányt, aki bennem él. Megyek. De nem
találom, mert én sohasem születtem meg
benne. Ezért nagy az én szenvedésem s
ezért bűnhődöm én oly nagyon. — És
nekem annyi elégtételelem se lehet, hogy
megátkozzam őt, mert még sohasem ta-
lálkoztam vele.

Juhos László.

A fonál elszakadhat

Súlyos szemhéjaid emeld meg,
hőrpints a világosság orvosságából
s a sötétség nyomása, a rémes
szűnik agyadon, szögletes alakok vibrálása
megáll s kerengő tánc a retinán.
No emeld meg, lehet most!
Vagy már nem tudod?
Megülte szemedet a vén rettegés
s tehetetlen forog a zárt golyó,
nem bírván kijutni.
... Ó, ne félj, míg tart a fényfonál,
csak játék ez, — játék az örület peremén —
elenged s visszaránt, mint
gummin lengő pojdát.
De jaj, egy perc s elszakadhat,
az örület mélyébe zuhansz
menthetetlen. Barátod nem talál rád
rejtekdében s orvosod nines, sem jószívű,
sem hegyetlen, kinek kezétől átaludnád
a gonosz útát a nyugalom partjáig.

Flóridán Tibor.

Paul Valéry:

A CSEND

Együtt gondoltunk tiszta eszmét
Útak hosszában egymás mellett menve,
Együtt jártunk: fogva egymás kezét,
Sötét virágok között: szót nem ejtve.

Mentünk, mint sápadt jegyesek.
Egyedül: a mezők zöld éjén át,
Osztottunk tündérajátékok gyümölcsén,
Mit a jó Hold az esztelennek ad.

Aztán meghaltunk: mohaágyon,
Messze... egyedül, édes árnyékok alatt,
Meghitt erdőben: susogva, lágyan.

És ott fenn... a végtelen fényben,
Sírva találtunk egymásra:
Drága testvérem: csend.

Heszke Béla fordítása.

Tóban tükröző szonett

Félig vízzel, mint rozzant ladik,
korhadok zsombék között, partra húzva,
nem lendít már a nyúlt evezők rúdja
a tövén hódát rejtő nádasig.

Szél ha érint, s az is csak alig —
Hol a vihar, mely bordám zengve dülta?
Már többé nem ringok át oda túlra?
S hol van a révésem, az a víg?

Hő víz mállaszt és fokos fagy hasít,
reám már nem vár parttalan, csak partos!
Mi köt ide? Békanyál, vagy a balsors?

Úntan megoldom habok csokrait,
a víz nem mozdul, csak csillan tükörként
s sorsom megfordul benne, mint tükörkép.

* * *

Sorsom megfordul benne, mint tükörkép.
A víz nem mozdul, csak csillan tükörként,
úntan megoldtam habok csokrait.

Mi köt ide? Békanyál, vagy a balsors?
Reám már nem vár parttalan, csak partos,
hő víz mállaszt és fokos fagy hasít.

S hol van a révésem, az a víg?
Már többé nem ringok át oda túlra?
Hol a vihar, mely bordám zengve dülta?
Szél ha érint s az is csak alig —

A tövén hódát rejtő nádasig
nem lendít már a nyúlt evezők rúdja —
korhadok zsombék között, partra húzva,
félig vízzel, mint rozzant ladik.

Kiss Jenő.

Gyönyörű hazugság

— Az ismeretlen Petőfi —

„Isten hozzád, gyönyörű hazugság...”

„... a földön nekem van legszeretőbb anyám.” Az irodalomtörténetírás Petőfi fenti kijelentését fontosnak tartja.

„Nem sülyed az emberiség! ilyen gonosz vala rég, ilyen gonosz már kezdet óta. Különbözik nem kellett volna százféle mesét, eget, isteneket, pokolt és ördögöket gondolni ki, hogy zaboláztassék.” Az irodalomtörténet Petőfinak e mellett a kijelentése mellett jóformán hallgatással halad el.

A szüleit szerető jó gyermek fontos alkatrésze a Petőfi-életrajzoknak. Az istentagadó racionalista viszont elhanyagolható mozzanat. A Petőfi-arcképek hamisak. Némely vonalat kiemelnek, némely vonalat elhanyagolnak arca rajzolói. A nyert kép összefüggése hamis. Ez a durva iskola-ideáлизmus.

De az a kép is hamis, amit verseiben Petőfi rajzol magáról. Petőfi kora az én-t nem adottságnak, hanem feladatnak látta. Az vagyok, aki lenni akarok. Nem az, akinek születtem. (Összefüggés: Társadalmi megfelelője ennek a felfogásnak: demokrácia. Az emberi jogok deklarációi és az ezeken a deklarációkon épülő, hagyományt tekintetbe nem vevő alkotmányok. Még a társadalmi fejlődés törvényszerűségét hirdető marxizmus is hevesen tevékeny és alakító jellegű lesz.) Magamból csak azt ismerem el magamnak, ami „eszményeim” hozzájárulását megnyeri. En prográmszerűen vagyok én. (L.: *Ha férfi vagy, légy férfi.*)

E sorok írója vallomást tesz, mielőtt tovább menne. E sok írója bámulattal adózik az ideálistának. Mert nem hisz nagyszerű, egyszerű és észszerű szólamaiknak. Mert tudja, hogy áldozaton, erőfeszítésen, örvényen épül a mosolygó ideáлизmus.

„Ismerjete meg végre: ki vagyok? Álarc alatt volt mostanáig képem. De már meguntam én álarcomat és azt most ünnepelesen letétem!... Kívül a siron nyílik a virág s belül a sirban féreg és halott van...” (1845.) Mégis! Tisztában kell lennünk azzal, hogy ennek az álarcnak a levétele után még nem látjuk az igazi Petőfit. Nem a szenvedő Petőfit látjuk, mint a szavak olvasója hinné. Ismét egy feladat-Petőfivel állunk szemben: nem a szenvedővel, hanem a szenvedést nemeseen tűrővel. A feladat-én képtelen tárgyilagosságnak és szemléletre. Képtelen saját gondolatait híven interpretálni. Nem tudja, mit gondolt.

Úgy látszik, a gondolkodás független a gondolkozótól. Ez még tagadólagos megállapítás. Ebből az elemző lélekten igenleges következtetést próbál levonni: a gondolkodásnak (a gondolatok egymásrakövetkezésének) törvénye van. Széptani megfogalmazás: a vers nemcsak a költő függvényeként, hanem önálló készként vizsgálható. A műalkotás nem élettrajzi adat, hanem az emberinek közvetlen megnyilvánulása. Életrajz és műalkotás mindazonáltal összefüggnek, de nem a művész tudatában. A már-már feleslegessé váló és újat nem mondó, magát tartalmi kivonatokban kiélő, szószaporító és pletykálkodó filológus ismét komoly szerephez jut. A filológus feladata kettős: 1. megrajzolni a feladat-én alatt rejtőzködő adottság-én-t (életrajz) és 2. feltárni a műalkotás alkatát (széptan).

Példa. Petőfi szerelmének alkatrajzához adatok feltárása

A fenti szóhasználat élve a feladat-én által megrajzolt szerelem feladat-szerelmeként. Fedőlap, mely alól azonban kicsillan a titok. Minél észszerűbbnek mutatkozik, annál inkább gyanakodnunk kell, hogy a feladat-én tudatának művével állunk szemben. Minél észszerűtlenebb, minél értelmetlenebb, annál inkább remélhetjük, hogy a tudat egy pillanatra félrenézett, a titok kulcsát bírjuk.

„Szabadság, szerelem! e kettő kell nekem. Szerelmemért földáldozom az életet, szabadságért földáldozom szerelmemet.” 1. Hogy itt az értékek rangsorrendjében a morálisabb szabadság-fogalom megelőzi az ösztönösebb szerelem-fogalmat, az a tudat éberségére vall. 2. „Szerelmemért földáldozom az életet.” Jól értettük? Szerelmemért meghalok? Hogyan? Miért? Észszerűtlen tétel. A Szerelem háttérében felkődlik a Halál.

„Oh mondd: ha előbb halok el, tetemimre könnyezve borítasz-e szemfödlet?” Bizalmatlanság Julia szerelmében? A mézeshetek idejét éli a költő. Eros teljében indokolatlan feltevés-ként megjelenik ijesztő gyász-külsőségeivel a Halál. Avagy indokolja-e valami a feltevést? Csalódás Juliában? Julia nem szerelmes a költőbe? A felelet nem könnyű, (sokan elhamarkodták), de fontos. Várjunk vele.

1847. Koltó. Mézeshetek. Vizió „A szerelem országa”-ról. „... öntudatlanul beljebb-beljebb vont a vidék varázsa. Először is virágos réteken mentem keresztül. Ifjú emberek jártak körülöm, mindenik lehajtott fővel, mintha titot keresne. Kiváncsi lettem és megkérdeztem, hogy mit keresnek olyan gondosan? S felelt egy, hogy mérges füvet. Mérges füvet? S mit végre? „Hogy kifacsarjam s megigyam a levét.” Megdöbbenék, s gyorsan tovább haladtam, s fáradva értem az első rózsafához, s alája ültem, hogy ott megpihenjek, de amidőn letelepedtem, oh borzalom! Fejem fölött egy ifjú lógott fölakasztva, elrohanék, a másik fához, s a harmadikhoz és negyedikhez és így tovább, mindig tovább, de nem pihenheték sehol, mert mindenik fán függött egy ember. Túl a folyón, túl a folyón, gondoltam, ott a boldog szerelem. S szaladtam a folyó felé. Csónakba ültem, s gyorsan evezék, de hunyt szemekkel, mert a habokban egy-egy holt tetem ütötte föl magát, s a partról, mint a megriasztott békák, ugráltak be ifjak és leányok. Átérttem a vízen, s ah itt is mindenütt a régi látomány! Méregpohár, akasztott emberek, mindenhol ez, mindig csak ez, s hátul a sziklák ormairól veték le mások magokat, s alant a völgynek éles kövein kifecsegt a szívökből a vér, s fejből a velő. Kétségbeesve nyargalék minden felé, minden felé, de mindenütt a régi látomány: dúlt arcok és öngyilkolás!... Csupán csak a táj és az ég mosolygott.”

Ismét Julia a hibás?

Ha a feladat-szerelmek alatt valóban egy — a feladat-én tudatától független — szerelem-alkat rejlik, akkor bizonyos, hogy egy adottság szerelmi története állandó és önmagával azonos. Petőfi Juliába ugyanazon a módon volt szerelmes, mint másokba. Kettejük szerelmi története legfeljebb esetlegességekben különbözik Petőfi többi szerelmi történetétől.

A holt leány völegénye

1845. Pest. Vahot-család. „Első” szerelem. (Ha lehet a szerelmi alkat síkjában elsősegről beszélni.) „Láttam két hosszú nap hideg tetemidét, a szótlan ajakat, a becsukott szemet: csókoltam homlokod letarlott édenét, — ez első csókom volt s te ezt sem érezéd!” A halott-csókoló Petőfi — megdöbbenő látvány. Még megdöbbenőbb ez: itt nem ugyanazzal a lelki állásfoglalással állunk-e szemben, amely 1847-ben, Koltón, a mézeshetek idején, a néhány hetes feleségét a halott férjhez való hűségére inti? Petőfi szerelmének alkata nem adja-e — Juliától egészen függetlenül — elégséges magyarázatát a különös hangulatu *Szeptember végén*-nek? Feljegyezte az irodalomtörténet, hogy Csapó Etelke halála után Petőfi arra kérte a Vahot-családot, hogy tekintse őt a holt leány völegényének.

Feljegyezte az irodalomtörténet azt is, hogy Petőfi még az Etelke életében gondolt arra, — bár csak a haláleset után hozta nyilvánosságra („Elmondom, mit eddig rejtve tartogattam...”) — hogy a leányt feleségül fogja venni. Ebben az időszakban, amikor — állítása szerint — már szerelmes volt Etelkébe, írta a „János vitéz”-t. A „János vitéz” mese: észszerűtlen esemény-sor. Minél észszerűtlenebb egy műalkotás, — mondtuk feljebb, — annál inkább remélhetjük, hogy a titok kulcsát bírjuk. Egyik irodalomtörténészünk a következő összefüggést látja Petőfinak — az élő — Etelke iránt érzett szerelme és a „János vitéz” genezise között: „Ez a szerelme sugalta Petőfi költői lelkének János vitéz témáját”. Hozzáfüzi még: „Észerint János vitéz a boldogságkeresésnek gyönyörűsége magyar népmeséje”. Ebben a mesében tehát Petőfi elképzelte kettejük vágyott boldogságát. Nos (1844): János vitéz szerelmes Iluskába, Iluska meghal, majd (feltámad és) János vitéz felesége lesz Tündérországban. (L. *A szerelem országa*, 1847.) Tündérország és a szerelem országa nyilván azonos jelentésűek. Halhatatlanok és öngyilkosok egyaránt halottak. Mi tette szükségessé — a mesebonyolítás szempontjából — Iluska halálát? Gondos tanulmányozás után is csak azt felelhetjük: semmi. Petőfi, anélkül, hogy erről számot adott volna magának, kielégítő megoldásnak érezte a Halált.

A hevesi rónán. Rendesen tudod, (vagy azt hiszed, hogy tudod), miért vagy vig, miért vagy szomorú, Néha aztán végképen nem tudod. Ime: „Eszembe jut éltetnek legkínosabb órája. Magam sem tudom én, hogy mi történt ekkor rajtam? De sirnom kell, zokognom, miként akkor zokogtam!” Sajátságos lélekállapot: gondolataid legjobban ekkor síklnak ki a feladat-én ellenőrzése alól. Kapcsolataikat nem érted. Meglátod a holdat. Mi jut eszedbe? Petőfi hasonlata: „Emelkedik fel a hold; olyan szép s olyan halvány, mint a meghalt menyasszony bús völegénye karján.” (1846.)

„Kívül a siron nyílik a virág, s belül a sirban féreg és halott van.” De Petőfi a maga feladat-énjét hasonlította sírhoz, amelyben, belül, ő a halott: ez a hasonlat mondanivalója. Hogy te, kedves olvasó, hogyan vélekedel, nem tudom. Megvallom, engem meglepnek ezek az összefüggések.

Szabédi László.

(Folyt. köv.)

Kolozsvár képzőművészeti élete a kiállítások tükrében

A görcső mutat olyan képet, mint Kolozsvár képzőművészeti élete a mult-havi kiállítások tükrében. Görcsövet írok, mert hogy képzőművészetünk beteg, ebben a tényben megegyeznek mindazok a lapok és folyóiratok, melyek hónapokkal ezelőtt folytattak egyébként meglehetősen meddő polémiát képzőművészetünk megmentéséért.

Decemberben tizenkét kiállításon 21 festő és egy szobrász állította ki műveit. Nagyrészt már ismert a kolozsvári közönség előtt és ha most megkísérlem röviden jellemezni őket, ez nem annyira kritika, mint cikkem későbbi következtetéseinek alapvetése lesz.

Irányok, művészek

A kiállítók közül a régi, nevezhetjük így: akadémikus modor követői *Negoșanu, Peiella, Gáll Ferenc* és *Kovácsi. Negoșanuról* elmondhatjuk, hogy technikája kifogástalan, képei szépek. Nem keres problémákat, pedig az az érzésem, hogy találna megoldásokat. Kényelmes. *Peiella* jóakarátú dilettáns, aki tanult. *Gáll Ferenc* teljesen kiforratlan, fiatal, de ha elmélyülésben, problémákban, gondolat-kultúrában utoléri közügyességét, sokra viheti. *Kovácsi* reménytelen dilettáns. Ide tartozik *Olejnîk Janka* harmadrangú képeslap-utánzataival.

A felszabadultabb naturálisták közé soroznám *Dócziné Berde Amált*, kiben a feltétlen jóakarát küzd a nők örök képzelenségével a képzőművészetben. Ugyanezt nem mondhatnám *Zágoni Szabó Lili-ről*, ki az angol akvarellisták minden modorosságát és snobságát elsajátította. Ide csatlakozik a bukaresti csoport egyetlen értékes eleme, *Florin*, tengerképeivel, jóllehet Kolozsvárnak csak a selejtését juttatta.

A francia expresszionizmust képviseli a kiállítók közül a nehezen, de eredményesen fejlődő *Gásca*. A korai francia expresszionistáktól pártolt el a német expresszionizmushoz az ingadozó *Branea*. Ugyancsak németes, édeskés expresszionista *Elena Poppea*. Naiv kubizmus felé hajlanak *Puşcariu* plakátjai, purizmussal kacérkodik *Erdős Imre Pál* csapnivaló „Illustration”-reklám utánzataival. *Szervátiusz* kiínomultsága mintha lankadóban lenne valami még ki nem alakult realizmus felé. Lehiggadt, kiforrott, meleg modernségükben érettek a *Marchini* képei. Az egész kiállítási idény egyetlen százszázalékos festői megnyilatkozása. Szándékosan hagytam ki a bukaresti csoport többi tagjait. Vászongyalázók. Szereplésük a „bukaresti festők” cégére alatt a fővárost kompromittálja.

Tájékozatlanság

A képzőművészet Nyugaton az utolsó félszázadban szüntelen forrongásban vajdott, filozófiai alapját vesztett, tapogatózó kultúrának megfelelően. De Nyugatot Bécsnél megszűnik. Ezek a forrongások Budapestre elkésve, hozzánk pedig — a tömeg számára — soha el nem jutnak. Közönségünk filozófiai-esztétikai megalapozása ma is a tekintetes naturálisták. Az a pár bátor kiránduló, aki ma nálunk a modernség valamely formáját gyakorolja, egy-két tényleges, autárk tehetség kivételével annyit értett meg a modern képzőművészetből, mint a holdra bámuló turista a csillagászatból. Táboruk abból a két százalék snobból rekrutáló-

dik, akik e kirándulóktól eltanultak öt kifejezést: „izmusokat”. Ezeknek a hatása alatt megy el azután a másik kilencvennyolc százalék is az „izmus”-sal fémjelzett tárlatokra és veszti el azt a kevés tájékozódási lehetőségét is, melyet legalább eddigi sekélyes kaszthoz tartozósága nyújtott. Az eredmény: konsternált tájékozatlanság.

Kritika

Ennek a kapkodó tömegnek van hivatva segédkezet nyújtani a kritika. Ahhoz, hogy valaki *kritizáljon*, tanulnia kell. Tudása lehet intuitív-szubjektív, mikor egy művészeti irányt ért és vall. Ennyit tud és ebből a szemszögből ítél. Ha viszont nem kritizál, hanem *kritikus* akar lenni, sokkal többet kell tudnia. Többet kell tudnia a festőnél, aki egy irányt testesít meg. Az összes festőket kell ismernie. Értetnie és tudnia kell minden irányt. Objektíven, bármely iránytól függetlenül kell ismernie az értéket. Így Nyugaton. Nálunk...?

Kritikánk alapvető hibából indult ki. Azzal a címmel, hogy a kisebbségi művészetet pártolnia kell, kritikátlanul dicsérőleg írt bárkiről. Ezzel két hibát is elkövetett.

TIBIKE
Szervátiusz szobra

Belevitte a politikát a művészetbe, jóllehet a művészetnek partikulárizmus felett kell állania. A politika pedig olyan fegyver, amely könnyen és rendszerint visszafelé sül el. Ha a magamét dicsérem, ez már félig-meddig szükségszerűen maga után vonja a másik szidását is. Ezt azonban megteheti a többségi sajtó is. Az erősebb szidalma pedig verés.

Feltéve, hogy semmiképpen nem tudnak fölébe emelkedni ennek a politikai gondolkodásmódnak, még mindig egészségesebb volna, ha különösen szigorú kritika óvna kultúránk tisztaságát a kompromittáló, kétes elemektől. Többet ér három igaz kisebbségi festő, kultúránk büszkeségéért, mint háromszáz melegágyi gaz. Elszomorít, hogy erre a helyes példára a többségi sajtó egyik napilapja mutat példát (România Nouă, I. 3. Costea Malin cikke), nekik pedig nem egyetlen fegyverük a kultúra tisztasága, mint nekünk.

Ez a helytelen mentalitás a fenti, *külső* veszély lehetősége mellett egy másik, *belső* bomlást is megindított. Olyan bomlást, mely szerintem tényleges oka lesz képzőművészetünk vesztének.

Hozzáértés...?

A fentebbi politikai megfontolás megrendelt dicsérő szövegei szükségszerűen kedvetlenítették el kevés hozzáértő kritikusként. Az izléstelenség legszélsebb határán is túlmenő dicsőírószövegek megírásához semminemű kultúra nem szükséges. Nem sorolok itt fel szemelvényeket napilapjaink „kritikáiból”, sem ájúlodozó szuperlatívuszokat. Elég, ha példának megemlítem, hogy legutóbb egyik festőnket nemes egyszerűséggel „túlontúl tehetségesnek” minősítették. Kritikáik megírását reásózzák a rendőri riporterre vagy sporttudósítóra. Két legkomolyabb napilapunk „kritikusa” a közelmúltban összetévesztette a rézkarcot a fametszéssel, megírta, hogy a fametszést egyik kiállító művésznőnk találta fel, azt írta egy faszoborról, hogy elefántcsont... Csoda-e, ha legértékesebb művészeink: *Szolnay* vagy *Demian*, akiknek a művészet legbensőbb érzelmi lényük, visszariadnak attól, hogy ami nekik a legszentebb, profán tudatlanságtól inzultálni hagyják. Műhelyeikbe zárkoznak el az ájúlodozó jelzőktől s a félrevezetett közönség elől. Üresen maradt örökhelyeiken pedig folyik a vásár. Hogy milyen eszközökkel, azt hiszem, kellőképpen jellemzem, ha megírom, hogy legutóbb egyik hölgykiállító képei mellé a vásárlóknak ajándékként (?) nyakkendőket osztogatott, a másik pedig hangos diszkrécióval súgta meg a jólesően borzongó laikusnak, hogy ő nem is ihletben: transzban fest!

Visszaélések

Természetesen ez az üzleti szellem nyilatkozik meg a sajtóval való érintkezésünkben is. Aminek eredményeképpen kritikusként igen hamar elfeledik önzetlen kultúramentő céljaikat és sietnek árát szabni ájult odaadásuknak. Két vezető orgánunk (egy többségi és egy kisebbségi) adta így en tudtára egyik tehetséges kiállítónknak, hogy csak egy mutatvány-ajándék ellenében (értse: minta érték nélkül?) hajlandó róla megemlékezni. Tekintve, hogy Kolozsváron nyolc nagyobb napilap és hat folyóirat jelenik meg, könnyen kiszámíthatjuk, hogy művésznőnk huszonnyolc képének felét a műpártoló kritikuskoknak kellett volna áldoznia.

Hogy az ilyen mentalitású kritika mennyire szolgálja akár kultúránk megmentését, akár — ami ezzel egy — közönségünk tájékoztatását, azt hiszem, nem kell külön kihangsúlyoznom. A közönség pedig: tömeg. A tömegpsziché ösztönös: bizalmatlanul húzódik csigaházába, mert — esetleg tudat alatt — érzi, hogy baj van a tájékoztatással... Inkább nem törődik a művésszel, sem jóval, sem rosszal.

Ne ankétokat rendezzenek a napilapok, hanem kurzusokat kritikuskoknak. A közönség elvesztett bizalmát szerezzék vissza: ezzel megtették mindent, ami hatalmukban áll, hogy megmentsék halódó képzőművészetünket. Ha a közönség hisz a sajtóban, gyerekjáték lesz a „mai nehézségi gazdasági helyzet” ürügy-gyakorlatosságát leszerelni.

Vásárhelyi Z. Emil.

Ideálizmus és materializmus

A modern filozófiát a fizikai világkép relativista és indeterminista elhajlása erősen kizökkentette a materializmus uralkodó vonalából. Ez azonban még nem jelenti azt, hogy ami a materializmus igazi értéke volt, egyszerűen esendővé válna, mintahogy azt sokan szeretnék beharangozni. Ilyesmi ebből éppen annyira nem következik, mintahogy sületlenség azt állítani, hogy az Einstein—Planck—Heisenberg-féle fizikai világkép megdöntötte a newtoni fizikát. A fizika csak új elméleti alapokra került, de gyakorlati érvényessége változatlanul fennmarad. Ha az almaról csak horribilis indexszámú valószínűséggel állíthatjuk, hogy a földre fog esni, ez a horribilis valószínűség gyakorlatban teljesen megfelel az abszolút szükségszerűségnek.

A fizikai világkép indeterminista fordulata a gyakorlati diszciplínák érvényét nem befolyásolja. A tiszta elmélet síkján már gyökeres változásokat lehet előrelátni. Heisenberg kísérletei bebizonyították, hogy a felsőbb fizikai mérések annyira befolyásolják a szóbanforgó anyagi részecskéket, hogy nem a maguk abszolút tárgyilagosságában ragadjuk meg őket, hanem abban a formában, ahogy azt a kísérletező akaratlanul módosította. Ez a

parányi szubjektív rés a számítások görgetegén keresztül szinte minden objektivitástól megrabolja a műveletet. Minél mélyebbre hatolunk tehát a felsőbb fizikába, annál fenyegetőbb a relativitás, ill. szubjektivitás. Ezen a ponton, ahol a felsőbb fizika a heisenbergi mérések következtében kezdi nékülözni eddigi objektivitását, szinte kikerülhetetlen a metafizika érintése. Az anyagi világkép abszolút objektivitása és racionálitása, a Laplace-i determinista világkép komolyan megrendül.

A világ abszolút tárgyilagossága megingott és visszakanyarodott a metafizika felé. Amde ez az új indeterminizmus, ill. relativitás tökéletesen feloldja magában az előző determinista és objektív szellem gyakorlati részét, s amit felold magában, azt végképen szentesíti is. A materializmusnak csak bizonyos végső elvei váltak esendővé, gyakorlati része annál érvényesebb. Úgy látszik, hogy a metafizika telítődhetik bizonyosfokú tudományos objektivitással s ez a művelet a két önálló diszciplína helyzetét kölcsönösen megerősíti. Az elméletben megerősödik egy bizonyos metafizikus idealizmus, míg a gyakorlatban megerősödik a szorosan vett materializmus. A metafizika elmélet-

ben alárendelheti magának a tudományos objektivitást s cserében a tudományos objektivitás kiküszöbölhet a gyakorlatból minden metafizikát. Az új fizikai világkép úgy fog hatni a szellemi élet káoszára, mint a választóvíz. A metafizika, a művészet, az egyéniség, az ember transzcendens lényé felszabadul az anyagelvű tudomány, a politika, a társadalom, az ekonómia bilincseiből. A tudomány, a politika, a társadalom és a közgazdaságtan pedig felszabadulnak a babona, az érzelmesség, a tradíciók, az önzés és az osztályuralom zsákutcájából.

A filozófia számára megnyílnak azok az utak, melyeket Mach és Bogdanov szenzualizmusa már előre sejtett, de nem tudott a maga teljességében ábrázolni.

Ha az új filozófia ideálizmus lesz, az új Gyakorlat, az új Morál szakítani fog az eddigi ideálizmusok kicsinyes érzelmességével. A tudomány és az intellektus minden igényének engesztelhetetlen megvalósításában fogja látni az egyedüli lehetőséget, amivel a létezés negatívumai kiküszöbölhetők. Az élettani és gazdasági negatívumok *anyagértelmi* kizárása olyan nyugalmi állapottal fogja megjutalmazni a vergődő emberiséget, hogy transzcendens reményeink, az egyéniség végtelen belső szabadságába vetett hitünk, a művészet isteni sejtelmei, a metafizika és a vallások megrendítő ígéretei mind-mind a teljesülés küszöbére léphetnek.

Minden egyéni morál veszendő. Mostoha körülmények közé kerülő utódokban gonoszság lesz abból, ami a szülőknél virtus. Az egyéni jóságból néha nagyobb és általánosabb rossz fakad, mint az egyéni rosszból. Az egyéni rosszból a legnagyobb természetességgel hajt ki a fölényes és általános jó. A legnagyobb szent sem lehet bizonyos, hogy extázisai végső fokon a jónak vagy a rossznak a malmára hajtották-e a vizet? A legnagyobb szent sem tudhatja, — maradjunk hite és reményei síkján, — hogy a másik világon a dolgok irracionális ösforrása isteni vagy pokoli arcát mutatja-e neki? A világ amorális szeszélye megdöbbenő. Ha a világban a jó és a rossz isteni közönyvel lepergetett vergődését fontolóra vesszük, csak arra esküdhetünk, hogy Isten és a Démon egy és ugyanaz. Még azzal sem áltathatjuk magunkat, hogy a rossz csak emberileg rossz, mert a rossz az a végtelen fizikai és lelki kintörvény, ami szervezetünk és szellemi egyensúlyunk mögött öröktől fogva leselkedik. Csak a minden szélről óvott szabadgondolkodás tud elsiklani a szenvedés fölött és azt élettani esetlegességgé jelentéktelensíteni.

Túl annyi kicsinyes érzelmességen, túl a pulverizált egyéniségek reménytelen és karrikatúrális erkölcsiségén, van egy másik magatartás, végtelenül általánosabb és eredményesebb. Ez az igazi érték, amivel az emberi sík közvetlenül bekapcsolódik a mindenség nagy etikus erőfeszítésébe, nem más, mint az *anyagértelmiség*. A tudomány és filozófia (értelmünk elméleti része) és a befolyásuk alatt álló akarat és technika (értelmünk gyakorlati része) egyéniségek lassu hozzájárulásával olyan anyagértelmi szigetelődést adhat a világnak, mely elől a vitális és a humánus élet negatívumai meghátrálnak. Ha az emberi akarat, technika és tudomány egyszer olyan objektív rendszerbe kényszerítette az emberiség gazdaságtársadalmi anarchiáját, hogy egyéni szeszély, érzelmesség, hagyomány és szellemi merevség abból egyszersmindenkorra kiküszöböltesse, az isteni és emberi erkölcs olyan döntő csatát nyert, amelynek csak keveset ismer a genezis.

Szenczei László.

Amit a román ifjúságtól várnak

Az ifjúság elé az idősebbek mindig bizonyos követelményeket állítanak, hogy neveljék, irányítsák az utánuk következő nemzedékeket. Így van ez minden népnél s az egyes népek szellemi fejlődésének fokmérőjeként lehet tekinteni ezeket a követelményeket. Minél magasabb egy nép szellemi színvonala és minél határozottabb egyéniségekben fut össze a népélet végtelenszámu rezgéshulláma, annál világosabban körvonalazódik a megjelenő és megjelenni készülő nemzedék előtt a rájukváró feladat és a lehetőségek összessége.

Ez a belső emberi adottság készítette — bizonyára — az egyik kolozsvári román napilapot is, hogy nagyterjedelmű vezércikkben foglalkozzék a többségi főiskolás ifjúság feladataival.

Három dolgot kér, követel az ifjúságtól:

tanuljon,
legyen becsületes és
legyen nacionalista.

A cikk írója a tanulás és becsületesség követelményeit csak általánosságban érintve, siet rátérni a harmadik pontra: legyen az ifjúság nacionalista. És itt kijelenti, hogy erről bővebben kíván szólni, mert: a román életnek szüksége van a nacionalizmusra, mert: a politikai kereteknek szükségük van az állandó utánpótlást jelentő ifjúság nacionalista mozgalmára és mert: az egyetemi hallgatóság nemzeti öntudata kell hogy ébren tartsa a közvéleményben a nemzeti öntudatot.

Az utóbbi tétel sok igazságát kétségbevonni nem lehet. A nemzeti öntudatra minden népnek és ifjúságnak szüksége van. Azonban — le kell szögeznünk —: ez a nemzeti öntudat nemcsak tüntetésben nyilvánul meg, mint ahogy a cikk írója szeretné. Hanem abban, amit csak futva, általánosságban érint, de ami több a szónál, a hangos tüntetésnél: a valóságos életben: a munkában és erkölcsben.

S itt felteesszük a kérdést: *miért simulnak el a komoly értelemben vett egyetemi ifjúság körében a nemzeti surlódások, a nacionalizmus hiánya ez?* — Az egyetlen felelet: *Azért, mert a munka s az egyéni és nemzeti felelősségből született erkölcs nem szétlőki, hanem közelhozza, egybekapcsolja a többségi népek és a kisebbségi népeknek a gyermekeit. Erkölcsi magaslaton álló nacionalizmus ez: a tanulásban, munkában elmélyülő, erkölcsileg jobb jövő után vágyó ifjúság sajátja.*

Mondottuk s ezt a vezércikk írója is beismeri, hogy a román főiskolai ifjúság nacionalista. De ez a nemzeti érzés az emberi öntudaton átszűrve nemcsak tüntetésekben nyilvánulhat és nyilvánul meg, hanem főként a komoly munkában és a szilárd erkölcsben. Ezt az arcot azonban a mi társadalmunk még nem igen ismeri, mert a nacionalista román sajtó, amelynek hangja a leginkább hat el hozzánk, csak tüntető nacionalista román ifjúságot ismer.

Hisszük, hogy a dolgozó kisebbségi főiskolás ifjúságon keresztül lehetővé válik, hogy kisebbségi sorban élő magyar társadalmunk a tulzó nacionalista román ifjúság hangos sorai mögött megpillantsa a néptük és saját maguk iránti felelősségtől áthatott, dolgozó és jobb erkölcsi világ után vágyakozó román ifjúság sorait is.

Hisszük, hogy ennek az ifjúságnak hiába mondják: „tanulj, légy becsületes, légy nacionalista”, — mert más a lélek parancsa: „tanulj, légy becsületes embere népednek”. És a felsőbb, belső erkölcsi parancsnak engedelmeskedő, dolgozó többségi és kisebbségi ifjúság között megtörténik a szükséges és pozitív eredményeket felmutató találkozás.

ifj. Nagy Géza.

Élő történelem

Az emberiség története

1.

Hendrik Willem van Loon könyve, amelyről inkább hallgattak. Talán el sem olvasták. Vagy elolvasták, nagyot nyeltek s elhallgattak. Korunk a pótlékok kora. A tudósok népszerűsítének, azaz: nagy könyvet kicsire írnak át. Ki hagyják belőle a kötő-szavakat, leszedik a húst s megmarad a csontváz. Ez a könyv pedig ízig-vérig élő történelem.

2.

E történelem hatalmas képében elvész az ember. Csak az emberiség fontos. A nemzedék annyit ér, amennyire előre tolja a világot. Megtörik nagy magabizsunk, amellyel csak a mi nagyjainkig mértük az időt, ráaggatva a mai nagyokra a pompázatos legújabb nevet.

3.

Különben: könyv, mozgalom gyakori jelzője az új. Az idő végtelenségében az is hamis. A jelen dolgaira jellemző szót kereshetünk, de nem nevezhetjük újnak. Mert: talán nem is új, — de: biztosan nem lesz sokáig új. Az új szó nem dicseret, csak állapotot jelez, márpedig az mindig változik. Az időt meg nem állíthatjuk, csak azzal, ami örök.

4.

Van Loon könyve csupa filozófia, azaz filozófiát lehetne rá építeni. Ez különben az érték próbája. Minek történelem, ha nem tanulságos? Hát ez a könyv tiszta tanulság. Egy-egy fejezete csodásan az, mint pl.: „Mít gondolt a középkori ember arról a világról, amelyikbe véletlenül beleszületett?”

5.

Az eleve-elrendelés, a szabadakarat és a véletlenség szele fúj itten keresztül-kasul. Az ember általában mindig ugyanaz, csak hogy mindig más arcát fordítja s fordíthatja felénk. Az ezer-arc évezredek alatt alig változik, mert az ember — ime kicsinységünk — egyszerre csak egy dologra, legtöbbször a saját korára ügyel. Azonkívül nem lát s nem hall. (Pl. a természetet egykor felfedezte a renaissance, azelőtt nem tudtak róla.)

6.

Véletlenségből egy-egy ember eltéveszti a korát. Hozzá-nem-illő korba rendelődik. A középkorba születik s középkori marad, de ha erős, a kora ellenére is nagygyá lesz. Másokat meg éppen a nekikvaló kor növel óriássá.

7.

Nem lenne haszontalan dolog végigkutatni a korrál felnőtt és a kortól függetlenül vagy éppen annak ellenére nagygyánövő embereket. Messzenéz ember nem is kezd csak a korrál együtt vagy a korrál szemben. Egyszerre csak azt látjuk, ami van s az ellenkezőjét. Aki nincs sem az egyik, sem a másik táborban, abból nem lesz nagy ember. Hiába hordoz magában új világot, ha az a világ láthatatlan.

8.

Az ilyen tudatu ember, aki hozzá a harctól is félrehúzódik, ugyan mire adhatja rá fejét? Csak két dologra gondolhat: történetírássra és a művészetre. Ha történetet írunk, lebecsüljük az Időben elvesző életünk. Az Idő a mi urunk, de mi írjuk meg. — Ha művészkedünk:

minden az életünk. Időtállóbb az Időnél, mert a művészet időtlen. A művész egy-egy pillanatra évezredek kerül felül.

9.

Igaz, a művészet időre nem mérhető. De az Idő megfogható vele. Van Loon Napoleon varázsát és korát Schumann—Heine két gránátosával érteti meg. — Szavait rajzával kíséri. Az magyarul meg mindent, amihez nem elég a szó. De közben tudóshoz nem illően komolytalan: „A lovakat Sarg Tomy rajzolta, mert én nem tudok lovat rajzolni.”

10.

Mi ez, ha nem áruulás? Van Loon elárulta a tudományt azzal, hogy elismerte a művészetet. Közben tudatlanul is leplezte kisded fogásait. Cserébe a tudomány megveti ironkat. Nem is beszél róla, — egyszerűen elhallgatja. Megveti, mert nincs benne elég céhbeli összetartás s nagyképűség.

11.

Nagyképűség? Időt ilyen felülről, van Loon-módjára nézni talán nem nagyképűség? Dehogynem. Viszont nem a tudós, hanem a conferencier nagyképűsége. Van Loon az, aki beszél róla. A tudós pedig bele is tartozik.

12.

Nem mintha személyeskedne s magát is fitogtatná. A tudós tárgyilagos. De

munkáját nem tehetjük le anélkül, hogy ne éreznők, milyen fontos is *itt* a tudós. Ez a könyv a verejtéke, a szorgalma. Nélküle nincsen könyv. — Ezzel el-lentétben van Loon lírai. Magáról is ír. Az egész történelem az ő ügye-baja. De nem tartozik hozzá a könyvhöz, a könyv maga a történelem s nem van Loon.

12.

Van Loon csak conferencier. A történelem kikiáltója. Mások *írják* a történelmet. Jómaga felülről nézi az egész világot, mintegy az előszóbeli toronyból s úgy beszél róla. Ez bizony nagyképűség, de hasznos. Az ember tévedő: fenséges képeket miniatűrnek fest meg s egyedül-álló arcokat méteres vásznakra. Van Loon nem tévedhet ennyire. Ugyanis lehet, hogy nagy dolgokat néz le, de semmi-esetre sem vesz nagyinak semmiségeket.

13.

Ez már a tisztánlátás kezdete. És a hiábavalóság tudata. Írunk is egyedül a művészet és történetírás között választ-hat. A történelmet választotta, amely a kezében nem kevésbé tudomány azért, mert művészet is.

14.

Mindenkinek igen kedves könyve lehet. Tudósoknak nem ajánlható a bosszúsá-gért s a gimnázistáknak sem, mert igen könnyű.

Vigh Károly.

Nemzedék-folyóiratok: Válasz, Apolló

„Tavaly ősszel az egyik debreceni író nyílt levélben fordult Németh Lászlóhoz, amelyben szemére hányta, hogy Tanuját a második évfolyamra nem bővítette ki nem-zedék-folyóirattá. A levél nyomán, mellyel az egész debreceni írókör egyetértett, tár-gyalás indult meg s miután a debreceni írók a folyóirat kockázatát és gondját vállal-ták, idén tavasszal Fülep Lajos, Gulyás Pál és Németh László szerkesztésében meg-jelent a Válasz, a Tanu testvérlapja. E folyóirat első két száma nem volt tökéletes; de volt benn valami alakuló, in statu nascendi állapotban levő, ami a mi megáporo-dott életünkben több a tökéletesnél. Ezt a keletkezőt, fejlesztendő érezték meg a *háború után fellépő írók java*, amikor a szerény, vidékről induló folyóirathoz csatlakozott.” — így olvassuk a Válasz múlt évi 3—4. számában, amikor „országos folyóirattá” lesz s főmunkatársai közt helyet foglalnak: *Buday György, Féja Géza, Fülep Lajos, Gulyás Pál, Illyés Gyula, Juhász Géza, Kerék Mihály, Kerényi Károly, Kodolányi János, Matolcsy Mátyás, Németh László, Prohászka Lajos, Cs. Szabó László, Szabó Lőrinc, Szerb Antal és Tamási Áron.*

A Válasz célja, hogy „a magyarság önismeretét fejlessze, európai tájékozódását tökéletesítse, a fiatalokat munkára sarkalja, a kisebbségi sorban élő magyarokat ma-gyar hídfőkké szervezze”. „A vállalkozás „új nemzedékéhez” szól s a megoldások ne-mességét szeretné feltámasztani.” „A világ szorongat, nógat, faggat. A lappangó élet-akarattól függ, hogy lehet-e folyóiratunkból száj, amelyen át a magyarság válasza végre felszakad.”

A Válasz decemberi számával lezárta első évfolyamát s megállapíthatjuk, hogy — bár még mindig alakulási lázban ég —, de máris a legelső magyar folyóirat, amely nemcsak szépirodalmat keres az irodalomban, hanem a tájékozódást is szolgálja és magatartást diktál.

Az Apolló vadonatúj folyóirat. A huszonegynehányéves magyar fiatalok keresik benne az igazi feladataikat. „Az Apolló legitimációja a harmadik humanizmus magyar hirdetése. Eredetileg a Középeurópa címet kapta s feladata lett volna a magyarság és a környező népek szellemi életének előmozdítása. Hiábavaló és felelőtlen vállalkozás azonban a jelenégi leverő látványra szorítani érdeklődésünket s ennek alapján jelöl-ni ki a teendőket. Középeurópai feladatainkat Európa évezredes és a magyarság százados értelmi s érzelmi hagyományának helyes számtana határozza meg. Az Apolló célkitű-zése tehát hármas: a példaadó klasszikus antikvitás szolgálata, a magyar antikvitás földértése s a középeurópai összehasonlító tudományok megindítása.” — így ír *Gál István*, a szerkesztő. Nem választhatott volna fiatal magyar folyóirat szebb és maibb célkitűzést, sajnos, hogy az Erdélyben már rég hirdetett eszme nem tudott nálunk öl-tözni hamarabb folyóiratba. Bizonyos filológus hanghordozás és szenvedély jellemzik a cikkek nagyrészét s itt-ott az előbbjáró nemzedék jobbainak (Németh László, Kerényi Károly) hatása is érzik. A középeurópai tudományok újdonságára jellemző, hogy in-kább a latin műveltséget illető cikkek mozognak biztos talajon; Középeurópa kérdései már csak rémlenek. A komoly hang s a kétségtelen igényes színvonal feltétlenül ajánlja erdélyi fiataljaink jobbainak a bekapcsolódását.

Németh László: Ember és szerep. (Tanu-kiadás, Kecskemét, 1934.)

Önéletrajz és mégsem az. Énről és életről, ami szó esik, nem önmagáért van. „Aki arra kíváncsi, hogy milyen gyöngéit fedeztem fel, mint gyermek, szülemnek s nemi felvilágosulása emlékeit az enyémmel akarja összehasonlítani, adjon fel minden reményt. Ez az életrajz nem arról szól.” — így ír Németh László s tényleg nem az ember, hanem a szerep hallat magáról. Hogyan lesz íróvá egy tehetség? Hogyan kell a magánosságba ugrania egy léleknek, ha nem akar elsüllyedni az irodalmi élet hinárában? — ez a téma.

Természetesen azért az ember, az egyéniség számtalan szállal van összekötöttségben a szereppel, a nemzedékszervező irodalmi munkássággal. Így ebből a szempontból is végtelenül érdekes a könyv. Egy montaignei őszinte író leplezi le magánéletét, anélkül, hogy a leplezés mozdulatában az ilyenkor várható olcsóbb izalmakat vadászná. Szeretem, házasság, gyermekek születése és halála, betegség és barátságok, az élet minden mozzanata aszkétikusan vonatkozik el önmagától és a szerep irányába tekint.

A szerep összefüggése az emberrel, azonkívül, hogy történetesen ő a hordozója, egészen nyilvánvaló. Az érzékeny, saját világába menekülő természetből az irodalmi élet viszontagságai gyanakvó, szinte üldözési mániás lelket neveltek, de nem igen volt még időszerűbb és termékenyebb sérülés ennél. Akire szinte rákényszerültek kívülről különös tudat, egész magától-értetődően nyomasztó-óriásnak fogja képzelni új világát, melyben magámaradt s uralkodásához társakat fog keresni. A Nyugat írói szemléletétől elriadt Németh László saját nemzedékében kezdte kutatni az új szellem jögyeit, a „harmadik Magyarországot” s ebben öngazolását. A századforduló írói az egyéniségüket mutogatták, a háború utáni írónak a mű a fontos, azoknak kedvenc szavuk a zseni volt, ezeké a remekmű. A Nyugat álarcsbálja után tárgyilagos kendőzetlen irodalmat, a népiesség és külföldieskedés két tüze közt „művelt költőt, aki népére emlékezik”, ezt várja nemzedékétől. Kétségtelen, hogy ennek az ideálnak egy-egy villanása, ha néha ártó egyoldalúan is, a jobb írásaiiban megélt, de az Ember és Szerep enyhé melankóliája és éles kifakadásai s a Válasz hánykolódásai mutatják, hogy a Harmadik Magyarország csak képességeiben van meg.

„Azt szeretném, ha hitelem volna s ha hatni tudnék” — tehetné mottójául Németh László az Ember és Szerep egyik mondatát. Ha a megvalósulást az ő nemzedékében tekintjük, mindez inkább kíváncsi. De ha széttekintünk a mai magyar irodalomban, különösen az egészen fiatalok között, Németh László virtuális nemzedékképének hatását mindenütt láthatjuk. Ha a fiatalabbak lelkiismerete elég éber lesz, az adott képességeiből talán felépítik ezt az álmotot világot. Ez lesz a Tanu szerepének igazi értelme.

Makkai László.

Tamási Áron: Ábel Amerikában. (Erdélyi Szépmíves Céh, 1934.)

„A próza legnagyobb költője magyar, székely Csongor.” — Ez az író gyökeréről, izeitől Európa legnagyobb írója lehetett volna, csak a lombjai találnak ki nehezen a minden nép számára nyitott ég alá. — így ír Németh László Tamásiról legújabb könyvében. A gyökerek és izek az új Ábelből sem hiányoznak s a tapogatózás a nagyirodalom felé való kiszabaduláshoz szintén érezhető. A költő is, mint Ábel, szétnéz a földjén s aztán nekiindul a világnak, de magán viszi saját kisvilága himporát. Persze odakinn idegen szelek is fujdogálnak s bele-belekapnak az ártatlan csillogásba. A rengeteg lelki szélcsendjében jobban tetszik Ábel; a világban az olvasó is, Ábel is kénytelen folyton a belülről hordott kis Hargitára figyelni, hogy ne nyomhassa el semmi a belső hangot.

Ábel, a világvándora, székely önvizsgálat; tükör, amit akármerre hordoz is az író, mindenütt csak magát és népét látja benne. A három könyv három koncentrikus kör: a rengeteg, az ország és a világ kifelé növekvő területeit határolják. Ezeken át vándorol Ábel s gyönyörködik saját hangjában és székelységében. A dolog természetéhez hozza magát, hogy a belső kör a leg-sűrűbb; a székely kisvilág lehellete annyira tömény, hogy ezt a légkört telítettség a többiek, egyrészt mert tágabb, határozatlanabb területek, másrészt mert a mese vonalai kifelé haladva sugárszerűen távolodnak egymástól és bomlanak szét, újra felidézni nem tudják. A kötelezően adódó vonatkozások az első kötetre a másik kettőt önállóságban rendítik meg látszatra: így minden összejátszik, hogy a közvélemény a két utóbbival szemben az erdőpásztor Ábel pártjára álljon.

Az igazi olvasó azonban az amerikaijáró Ábel-

ben is meg fogja találni Tamásit, a költőt, a leglényegesebb jótulajdonát, az írni-tudást. Egész nemzedéke nagy stílusművészekből áll, de Tamási köztük is különleges szín. Kevesen tudnak úgy néhány szóval, fordulattal, egy-egy kifejezéssel légkört teremteni s főleg olyan mély érzelmi, sőt misztikus rezonanciájú légkört, mint ő. Akáran naiv jelképeinek erejét és ízet is a szavak ujdonsága adja meg. Az elbeszélés maga nem olyan örömdetesen nyugodt és folyékony, mint pl. Mikszáthé. Inkább szaggatott, mintha minden pillanatban új lendületre készülne. De ezek a nekilódulások messzibb dobják az olvasót, mint a nyugodt, széles sodrás.

Az Ábel Amerikában belső mondanivalója több, mint a Jánosvitéz-operetthez emlékeztető hazatérési motívum vagy a legénykedő székelykedés. A mindenikünk számára ismerős hullámlás a kis népek melankólikus alacsonyabbrendűségérzése s a tudat közt, hogy azért éppen ezeknek a székelyeknek tartatott fenn a lélek birodalma, hogy bár kicsinyek vagyunk s a földünk rosszabb a másokénál, mégis „termik télen-nyáron: egyszer buzát s máskor gondolatot” — jelenti a könyv emberi és közösségi mélységét.

Sok forrásból meríthetett Tamási, de lényegében egyetlen irodalmi dajkája van: a székely népmese. Az Ábel-trilógia az örök székely mesélőkedvnek győ. yőri kivirágzása s a fiatal magyar irodalom egyik büszkesége.

Makkai László.

Hobán Jenő: Még siratnak, de megbocsátnak. (Versek, Kološvár, 1934.)

Azt hittük, hogy az Ady-epigonokkal már végleg leszámoltunk. Hobán Jenő verskötete azonban megcáfolja ezt. Csak végig kell futni a tartalomjegyzéken, hogy tisztában legyünk milyen jelenséggel állunk szemben. Ilyen címetek találunk: Bekötött szemű csók, Szent vétünk, Nagy szél dobot, Lehet szentek vagyunk, Szép szomorúságom stb. és már a kötet címét is mintha Ady írta volna le. Hobán kétségtelenül rab utánzó, aki még mindig nem tudott megszabadulni Ady béklyóitól. S ez baj, nagy baj, mert a mai versolvasó már rég túl van ezeken s a nagy kitélektől, meg a tragikus pózoktól valóssággal irtózik.

Alig van verse a kötetnek, mely bizonyos fokig függetleníteni tudja magát az egészet legigazó Ady-uralomtól. De viszont éppen ezek a versek mutatják, hogy Hobán tudna önállót is alkotni, sőt nem csak önállót, de művészt is. S itt utalunk az „Óh, jó erő...” című versére, melynek utolsó szakasza úgy bukkan fel az elcsigázott olvasó előtt, mint sivatagban az oázis:

Aztán rámesett egy sugár
és a dalom ismét lobog.
Mint eldobott tükröszilánk:
rám hull a fény és csillogok.

Ez a kötet még nem sokat árul el az igazi Hobán Jenőről. Egyelőre csak pózait és utánérzéseit mutatja meg. Előbb le kell vetkőznie ezeket, hogy megláthassuk kihajózott, igaz emberi arcát. Csak akkor fogjuk tudni megítélni, hogy tényleg költő-e, vagy csak közönséges műkedvelő.

Kiss Jenő.

Darvas József: Fekete kenyér.

A hú zévesek nemzedékéből való fiatalember írta ezt a könyvet. Divat, hogy a ma induló író a parasztságról írja első munkáját. Részint mivel a falu még ma is érdekes téma, részint pedig a fiatal író a maga volt életét írja meg. Darvas József faluról jött, nagyon is a magyar élet mélyéről: a földnélküli proletárok közül. Megvan tehát a joga ahhoz, hogy a faluról írjon. Könyve azonban nem a falut mutatja meg, hanem egy a falun kívül eső telep: a Reménysziget életét. Ez az élet szörnyű valami: éhség, nyomor, angyalcsinálás, halál és még egy sereg negatívum. De mindezt a faluban is megvan. A tanító bibliakörrel akar segíteni a népen, de leugrik a toronyból és meghal. Evvel talán a keresztyén világnézet csődjét akarja ábrázolni. Helyébe Szigeti lép, az orvos, aki materialista és könnyen megtalálja a kapcsolatot a néppel, különösen Hegedűs Mózzsal, a legértelmesebb és legnyomorultabb paraszttal, de sokra nem mennek, mert a cs. nd. őrség elhurcolja őket. Tehát ez sem megoldás. Megodást nem is ad Darvas József, de úgy érezzük, hogy számára ez a telep és az egész parasztság csak a szélső-baloldali gondolatok befogadására alkalmas terület. S mivel a falutól távol, a fővárosi proletárság gondolatvilágában él, érthető, hogy ezt akarja rámasolni a parasztságra. Ettől eltekintve azonban könyve — ami a kifejező erőt, az eleven, szinte rohanó stílust, a szép és újszerű szófűzést, kevés szavú, de sokat mondó mondatait, szóval az igazán művészi tartalmat illeti — nagyon szép reményekre ad alapot.

Kárász József.

Aradi Zsolt: Az európai forradalom (Pázmány Péter Irod. Társ. Budapest, 1934.)

A magyar katolicizmus fiatal nemzedékének körültekintése ez a könyv. Európa összes államainak s népeinek problémáit tükrözi alapos, mély és éles megvilágításban. Röviden: a liberalizmus, a kapitalizmus bukását állítja elének Olasz-, Német- és Oszország világháború utáni sorsfordulásában, de könyörtelenül lerántja a leplet azokról az országokról is, ahol látszólag semmi sem történt. Európa majdnem mindenik népe megcsinálta valamilyen formában a maga forradalmát. Jelenleg erős nemzeti alapon s állig fegyverkezve állanak egymással szemben s az elzárkózott nemzetek Európájában az újabb háború veszedelme már egész közelről kísért. Az „egye. len örök út”, amelyiken menekülni lehetne: az evangélium. Krisztusban találkoznak csak Európa népei. Minden más megoldás félmegoldás csupán. S ezért Aradi Zsolt Európa szemléjében számbaveszi és bemutatja mindazokat a tömegmozgalmakat, amelyek a megújuló kereszténység jegyében igyekeznek befolyásolni az Új-Európa kialakulását. Jelentős tétel művében a „húszévesek internacionálé”-jának megalapítása. A lélekben elmélyülés, a beke és szeretet szintézisét keresik, de Aradi tart attól, hogy az uralmat kezükben tar. ő megelőző nemzedékek rövid időn belül ismét egymásnak üsítják Európa fiatalait. Azonban „a lallottak lelkei bizonyoságot fognak tenni az Úr színe előtt...: Mi nem akartuk!” — Utolsó mondatáig őszinte és becsületes katolikus írás, anélkül, hogy bárki meggyőződését is sértene. K. J.

Panaít Istrati: Mediterrané: lever du Soleil. (Rieder, Paris, 1934.)

Istrati minden könyvében magát Istratit találjuk meg s midőn új művében is őt kerestük, minden csalódás nélkül meg is találtuk: nagyúri pazarlásaival, naiv és lángoló természetével, reményeivel és kiábrándúásaival: egész lélekkel.

Ha Istrati-könyvet olvasunk, sohase gondoljunk szórakozásra. Istratit olvasni, több mint szórakozni. Inkább azt mondhatnánk, hogy az íróval való összekapcsolódást jelent — jóban-rosszban. Részlet jelent abból a harcából, ami az író önmagával folytat s ha győztesen vagy sebesülve is kerülünk ki belőle, mindenesetre gazdagabbak lettünk az élménnyel. Ha olvassuk, vele látunk, vele örvendünk, fellángolásainak tűzénél melegedünk, vele szenvedünk.

Istrati nemcsak író, hanem költő is, de főleg gyermek, kit csodálunk, sajnálunk, szeretünk, mert a legnemesebb emberséghez tartozik, melynek sokszor tüpegő léptei a szépség és igazság magasságai fele tartanak. Istrati emberi és „indig emberibb akar lenni, az ő igazságát téve előbbre minden igazságoknál.

Ez új könyv Andrien Zografii életének új szakaszát nyitja meg. Zografii a Földközi tenger szerelmese. Elhagyja Brailat, Alexandriába, Kairóba megy. Vidékek, melyek gyermekkori álmait tették színessé. Az álom megvalósul s ami ott, az idegenben, rávár, az az előre nem látott gazdag és kifosztott, nyomorral és pezsgő örömmel telített világ, hol csodálatos és tragikus életek találkoznak a tengernek és az égnek kifogyhatatlan tündérvilágában. Az olvasó lelkét lenyűgözi, magával ragadja s mint átél emlékekkel gazdagítja.

Heszke Béla.

Főmunkatársak: Böződi György, Cselényi Béla, Flórián Tibor, Heszke Béla, Juhász István, Kárász József, Kiss Jenő, Koós-Kovács István, Makkai László, I. Nagy Géza, Szabédi László, Szabó Lajos, Szenczei László, Tóth Zoltán, Venczel József és Vigh Károly.

Felelős szerkesztő és kiadó: Koós-Kovács István.

Szerkesztőségi titkár: Makkai Ernő.

Minden cikkért írója felel.

A lap elfogadása előfizetésre kötelez.

Egyes szám ára 5 lej, előfizetési díj 1935. júniusig 60 lej.

Grafic-Record-nyomda nyomása.